

JORDI MONÉS I LA RENOVACIÓ
DE LA HISTORIOGRAFIA
EDUCATIVA

El Congrés de 1903¹

Per Jordi Monés i Pujol-Busquets

President de la Societat d'Història
de l'Educació dels Països de Llengua Catalana

Barcelona no es va resignar mai a la pèrdua de la seva Universitat, però hagué d'esperar el triomf del liberalisme per recuperar-la.² De la mateixa manera, com a contrapunt, la Universitat de Cervera esdevindrà, sobretot en els seus darrers temps, un ferm baluard de l'absolutisme.³

1. Conferència pronunciada al paranímf de la Universitat de Barcelona el dia 31 de gener de 2003, amb motiu del centenari del Primer Congrés Universitari Català, en un acte organitzat per la Conselleria d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació de la Generalitat de Catalunya, a la qual agraïm la seva publicació.

2. Sobre el Congrés, podeu veure: *Primer Congrés Universitari Català. 1903*. Barcelona. Estampa d'en Joseph Cunill, carrer Universitat, 7, 1905, 240 p. (arran d'aquest centenari la Conselleria d'Universitats ha publicat un facsimil d'una part del text); M. PUIG I REIXACH, *Els congressos universitaris catalans: Catalanització i autonomia de la universitat*, Undarius, febrer 1977, p. 5-22.

3. Hi ha molta bibliografia sobre els ensenyaments universitaris a Barcelona durant l'època del trasllat a Cervera. Com a obra general, podeu consultar: F. SOLDEVILA, *Barcelona sense universitat i la restauració de la Universitat de Barcelona. 1717-1837. Contribució al seu centenari*, Barcelona, 1938, XXIV + 212 p.

El restabliment dels Estudis Generals, primer, i de la Universitat, després, presenta trets característics propis. Aquesta restauració no és filla únicament dels canvis polítics, sinó una conseqüència de la voluntat dels sectors liberals, que aprofitaren la nova conjuntura política, especialment la guerra entre carlins i liberals, que dificultava el funcionament de la Universitat de Cervera, per tal de forçar l'esmentat restabliment.

Les càtedres de Jurisprudència autoritzades per una RO del 22 d'octubre de 1835, la inauguració el novembre del 1836 dels Estudis Generals, i de la Universitat el 10 d'octubre de l'any següent, amb el vistiplau governamental, no es poden deslligar del clima universitari que viu el Principat i Barcelona, en particular, després de les jornades de juliol de 1835. El Govern de Madrid no feia altra cosa que legitimar un fet consumat.⁴

Els homes de la primera generació universitària moderna posaven les bases de la universitat que prengué un nou caire, malgrat les limita-

cions derivades de l'estructura burocràtica, el menyspreu envers la realitat sociocultural i sociolingüística, l'excessiva tendència al verbalisme heretada de l'humanisme clàssic i el caràcter elitista del fet cultural. Vulgues que no, els nous estudis eren més científics que els de la universitat tradicional.

La nova universitat no es pot concebre únicament com una culminació dels estudis generals, perquè els esdeveniments i la pròpia Constitució de 1837, fruit d'un consens entre liberals progressistes i moderats, determinaren un fre en el procés revolucionari que donarà pas a una universitat moderada, la qual cosa, juntament amb els fets de 1840 i 1843-1844, incidí en el seu futur i contribuï a la pèrdua progressiva de personalitat que s'albirava en els seus inicis, trets diferencials que quedaren pràcticament anorreats a partir del Pla Pidal de 1845 i sobretot des de la Llei d'instrucció pública del setembre de 1857.⁵

Els grans prohoms de la reforma escolar espanyola del segle XIX no pen-

4. A més de l'obra citada, respecte als precedents i als primers anys de la nova universitat, vegeu: P. CUESTA ESCUDERO, *Trasllat de la Universitat de Cervera a Barcelona*, Barcelona, Rafael Dalmau (ed.), 1977; J. MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, «Dels precedents immediats de la nova Universitat de Barcelona a la Reforma Pidal de 1845», *L'Avenç*, núm. 10 (desembre 1987), p. 14-19. (Per problemes de programació aquest treball no es publicà íntegre.)

5. Respecte a una visió global de la universitat barcelonina en aquests anys podeu veure: A. PALOMEQUE TORRES, *Los estudios universitarios en Cataluña bajo la reacción absolutista y el triunfo liberal hasta la reforma Pidal (1824-1845)*, Barcelona, 1974.

saren mai en l'establiment de veritables centres d'ensenyament superior al marge de la Universitat de Madrid, com molt bé expressaria Claudio Moyano a les Corts, el juny de 1857, durant la discussió de la Llei que portaria el seu nom.

En España hasta 1824 ha habido más de 30 universidades: las vicisitudes de los tiempos y el plan de 1824 las redujeron a 13; el plan de 1845 las ha reducido a 10; y diré más, no las redujo a solo 10, sino real y verdaderamente a una, porque en rigor no hay más universidad que la de Madrid; las demás tienen sus facultades ramas de enseñanza, y podrían muy bien llamarse colegios; pero para no chocar con la opinión pública y no mortificar el amor propio de las localidades, se les llama universidades, aunque en esencia no les queda de esto más que el nombre.⁶

Ateses les circumstàncies, malgrat les diferències en relació amb Cervera, el nou centre barceloní no respongué, en cap moment, a les necessitats d'una classe social en expansió, fet que s'agreujarà amb la Restauració. La Universitat de Barcelona no podia comparar-se, de cap de les maneres,

amb les grans universitats europees, sense menysprear, però, la trajectòria d'alguns catedràtics que mereixen tot el nostre respecte.

L'empenta inicial de la universitat restaurada nascuda sota el signe del liberalisme, s'esmoreiria a mesura que avançava el segle XIX. De mica en mica i quasi sense adonar-se'n, amb el parèntesi del període revolucionari (1868-1874) que significà una certa esperança de renovació, els homes de ciència i intel·lectuals del país descobriren que aquella oficina docent de l'Estat espanyol servia per a ben poca cosa.⁷

La universitat de finals del segle XIX, almenys des de l'angle corporatiu, s'ha de considerar com un cos mort amb poques possibilitats de revifalla, com a mínim des de dins de la mateixa universitat. La societat catalana de l'època cercava solucions i de moment descartava la universitat com a solució a curt termini.

Enmig d'aquest marc, des de principis del segle XX, es manifesta una crisi del món escolar que inclou el grau superior. Quant a aquest cas, potser caldria parlar del reflex de la crisi social i política de la societat catalana a la universitat, més que no pas

6. *Gaceta de Madrid*, 20 de juny de 1857, p. 820.

7. Hi ha moltes crítiques d'estudiants universitaris d'aquells anys, les més punyents potser les trobaríem en Pere Coromines i Manuel Serra i Moret.

de la crisi universitària pròpiament dita.⁸

A pesar de tot, al marge del problema polític hi havia, almenys fins a un cert punt, una preocupació de tipus acadèmic, interès que provenia de diversos sectors que anaven des de l'estament professoral fins al món estudiantil, passant pels cercles extra o parauniversitaris.

Ja des del Centre Escolar Catalanista, Prat de la Riba, en el discurs inaugural del curs 1890-1891, afirmava que «los que us sentiu cridats al sacerdoti de l'ensenyança, aviveu sempre sa flama generosa, conquisteu la universitat i els instituts de Catalunya»,⁹ idea refermada l'any següent pel bisbe Torres i Bages quan afirmava que «la universitat de Catalunya ha d'ésser el complement de la resurrecció regional»,¹⁰ concepte subjacent, també, a les Bases de Manresa.¹¹

Novament el 1898, a l'Ateneu Barcelonès, Lluís Domènech i Muntaner fixava uns criteris determinats per a l'autonomia universitària.

És menester fer autònoma la universitat de Catalunya: que s'organitzi més àmplia i pràctica, disposant d'allò que l'estat hi destina ara i d'allò que Catalunya, mestressa dels seus recursos, té l'obligació d'afegir-hi. Cal que es triï i es formi el seu professorat i els seus directors amb els procediments que li sembli. Que cridi cada any a les seves càtedres algunes de les grans capacitats estrangeres per donar-hi cursos curts i pràctics de les especialitats i dels descobriments, experiències i operacions novament fetes.¹²

Altrament l'aparició al novembre del 1900 del butlletí estudiantil *Universitat Catalana*,¹³ mostrava les inquietuds d'un cert sector dels estudiants en-

8. Aquesta crisi s'explica per diverses causes, des del fracàs del període revolucionari fins a la crisi del 1898, que es manifesta en el naixement de noves propostes polítiques que inclouen la resolució del problema educatiu, dins del qual figurava la crisi universitària.

9. E. PRAT DE LA RIBA, *Discurs del president del «Centre Escolar Catalanista» de Barcelona, llegit en la sessió inaugural del curs 1890-1891*, Barcelona, 1891.

10. J. TORRAS I BAGES, *La tradició catalana: Estudi dels valors ètic i racional del regionalisme català*, Barcelona, editorial Ibèrica, Balmes 187, 3a ed. 1913, p. 478, 1a ed. 1892

11. La base 15 de les Bases de Manresa diu textualment: «L'ensenyança pública, en els seus diferents rams i graus, haurà d'organitzar-se d'una manera adequada a les necessitats i caràcter de la civilització de Catalunya...».

12. Aquest fragment l'he extret de Nadala CARULLA, *Lluís Domènech i Muntaner: En el 50è aniversari de la seva mort 1923-1973*, 1973, p. 124.

13. Aquest butlletí mensual va sortir des del novembre del 1900 fins a l'octubre del 1902 que va deixar de publicar-se per motius econòmics. Hi va haver una segona època a partir del 1904.

front de la problemàtica de l'autonomia universitària. Seguint les petjades del doctor Fargas i del doctor Robert, preconitzaven una universitat catalana independent que comencés a comptar en l'estadi científic d'Europa i que el renaixement de la nostra llengua no quedés ancorat a la premsa, la literatura i la poesia, sinó que s'estengués a tots els ordres del saber i la cultura, entre les quals la càtedra universitària.¹⁴

L'autonomia universitària estava al carrer: fins i tot el Govern va presentar un projecte, en la discussió del qual caldria recordar la brillant intervenció del doctor Robert, que moriria al cap de poc temps. Aquesta proposta, però, no passava d'una simple descentralització administrativa.¹⁵

Del desencís que produí el fracàs de l'esmentat projecte i el de les diverses temptatives per establir càtedres de Llengua i Dret Català amb una certa periodicitat, va sorgir, a mitjan 1902, la idea de convocar un congrés universitari català, per tractar primordialment de la vinculació de la universitat amb la vida cultural del

país en plena ebullició, en la qual les reformes estiguessin imbuïdes d'un esperit autonomista, en la seva essència, i democràtic, en la seva forma.¹⁶

A la convocatòria del Congrés organitzat pel Centre Escolar Catalanista, l'Agrupació Escolar Catalanista Ramon Llull, l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, als quals s'afegí més tard la Federació Escolar Catalana, crida que apareix a la premsa sobretot catalanista del país, a partir del 12 de gener del 1903, se'ns dibuixava molt clarament la situació de la universitat en aquell moment.

Immensos feixos de decrets se publiquen cada any i amb ells se regula tot lo que afecta a la Instrucció Pública [...] subjectant en un mateix raser les universitats de totes les regions sense parar compte ni a llur modo especial d'ésser, ni a llurs necessitats característiques [...]: les colles de jovent que sota ses voltes s'aixopluguen no els porta altra aspiració que la de posseir un títol acadèmic. I després un colp acabada la carrera se troben que no saben res, puix lo que en la pràctica és

14. El doctor Fargas, catedràtic de Ginecologia des de 1893, i el doctor Robert, catedràtic, des de 1875, de Patologia Interna, eren dels pocs que de dins de la universitat preconitzaven una reforma universitària en profunditat i, sobretot el darrer arran de la seva mort, eren posats de model per als estudiants.

15. Aquesta proposta fou aprovada al Congrés dels Diputats però fou rebutjada al Senat.

16. Sobre els primers passos per a la celebració per part del Centre Escolar Catalanista a la primavera del 1902: M. PUIG I REIXACH, *Els congressos universitaris: Catalanització i autonomia de la universitat*, p. 8.

per demés necessari han d'estudiar-ho encara.¹⁷

Atès que el rector Rafael Rodríguez Méndez¹⁸ no atorgà el permís preceptiu, el Congrés va tenir lloc al Saló de la Reina Regent del Palau de Belles Arts,¹⁹ avui desaparegut, del dissabte 31 de gener al 2 de febrer de 1903 i s'organitzà en dues seccions; la 1a, referent a les reformes de caràcter general que s'havien d'introduir, subdividida en set temes, i la 2a, subdividida en dos apartats: l'A, que comprenia vuit temes dedicats a la problemàtica central, és a dir, l'autonomia universitària, tot plegat completat amb l'apartat B, amb un tema únic que fixava els mínims exigibles, en aquell moment concret, per a la dita autonomia.²⁰

No tractaré amb detall totes aquestes qüestions. Només m'ocuparé breu-

ment d'aquelles que poden tenir un cert interès des de la perspectiva actual, no pas a partir únicament de les conclusions provisionals o definitives, sinó de la controvèrsia que es va establir.²¹

En les discussions de la 1a secció s'encetaren dues problemàtiques sobresortints, totalment vigents avui, observant-les des d'altres paràmetres, respecte de les quals val la pena fer-hi una ullada. Es tracta de la llibertat d'ensenyament i de l'organització universitària, implícita, aquesta darrera, en més d'un dels temes d'aquesta secció del Congrés.

Quant a la llibertat d'ensenyament, vinculada a la llibertat de càtedra, es movia entre les dues posicions dominants a l'època: l'actitud dels professors de la Revolució de 1868 i la de la Constitució espanyola de 1876, en les quals, ni en l'una ni en l'altra

17. Vegeu: *La Veu de Catalunya*. Edició del vespre del 12 de gener i del matí del 13 de gener de 1903. A les actes publicades el 1905, hi figura aquest text, on consta, com a data de la crida, el 15 de gener.

18. El doctor Rafael Rodríguez Méndez, catedràtic de la Universitat de Barcelona des de 1874 i rector (1901-1905), fou un prestigiós higienista vinculat al Partit Radical, però totalment contrari a la catalanització de la universitat, com a representant de l'ensenyament universitari a Catalunya. Al marge de la prohibició de la celebració del Congrés a la Universitat, l'1 de juliol de 1905 traslladava la resposta negativa del subsecretari d'instrucció pública i belles arts als estudis universitaris catalans i sollicitava el permís per impartir classes en català de dret civil, història de Catalunya i literatura catalana.

19. Fins aleshores aquest Palau, que havia nascut arran de l'Exposició Universal de 1888, s'havia fet servir, generalment, per exposar les obres de diverses exposicions internacionals d'art, però a partir d'aquell moment, va albergar altres actes de naturalesa similar a aquest Congrés.

20. *Primer Congrés Universitari Català. 1903...*

21. Tenint en compte que ni els mateixos organitzadors pensaven en la possibilitat, ni tan sols remota, que les conclusions poguessin tenir una incidència pràctica, em fa la impressió que des de la perspectiva actual resulta més interessant estudiar la controvèrsia que no pas les conclusions.

quedaven prou definides les limitacions de les esmentades llibertats, i es diferenciaven primordialment per la posició enfront de la qüestió religiosa.

Acceptades les conclusions provisionals, les discussions se centraren en una esmena que proposava una addició en el sentit que la llibertat d'ensenyament només podia ser limitada pel dret comú. El ponent Josep Bertran i Musitu, tot i acceptar-la, era del parer que caldria afegir, en aquesta proposició, el dret polític i el dret canònic; es donà el vistiplau, però, a l'esmena que afirmava que només podia ser limitada pel dret comú.

Pel que fa a l'organització universitària, que va tenir com a ponent central el doctor Domènec Martí i Julià, es partia de la base d'una universitat amb veritable personalitat jurídica i social, la universitat catalana, no pas la universitat de Barcelona, la qual cosa implicava una nova concepció, fins i tot des del vessant geogràfic, és a dir, la possibilitat de crear facultats o escoles fora de la capital catalana, però dins del Principat.

Aquesta proposta de descentralització, tot i la seva aprovació, fou qüestionada sobretot per utòpica i irrealit-

zable, com a mínim, a curt termini.²²

Si tenim en compte que l'ensenyament sobretot l'universitari és un fenomen urbà, cal pensar que, a mesura que el nostre país anava esdevenint una societat urbana, l'utopia podria començar a esdevenir realitat.

Altres aspectes remarcables de la 1a secció foren les propostes de supressió

— Del batxillerat, amb una fórmula que podria fer pensar en el Batxillerat Unificat Polivalent de la Llei del 1970, i xifrar l'ingrés en la nova estructura a partir dels catorze anys.

— Del doctorat, no solament pel fet que només es podia cursar a la capital de l'Estat, amb l'excepció del període revolucionari, sinó per la seva pròpia concepció; hom formulava, en canvi, l'establiment d'uns alts estudis específics de caràcter general després de la terminació de la carrera, sense que això significués cap nou títol, ja que en el fons hi havia certa prevenció al títol com a fórmula prioritària de projecció i/o promoció social i professional.

Abans i durant el Congrés es qüestionà, també, el caràcter llibresc de la docència.²³ Eren sobretot els estu-

22. J. BARDINA, «En defensa de l'esmena de D. Lluís Domènec i Muntaner», *Primer Congrés Universitari Català*. 1903, p. 97-104 (Joan Bardina fa de portaveu de l'arquitecte esmentat que no va poder assistir al Congrés).

23 En aquest sentit, resulta molt curiosa l'exposició del ponent quan afirma: «Tot per haver fet una ensenyança purament teòrica, amb els únics instruments del llibre i l'oratòria buida; tot per no

dians els que volien un ensenyament més pràctic, la qual cosa implicava canvis importants en l'equipament: laboratoris, biblioteques de facultat, sales de dissecció, etc.²⁴ Es plantejà, a més, que la universitat publicés treballs científics, ja que, a part de la memòria anual i la lliçó inaugural de curs, ben poca cosa es feia en aquest sentit.²⁵

Entre els estudiants i algun catedràtic es manifestava un interès pregon envers les universitats populars, seguint les pautes de l'extensió universitària britànica, però a través, més d'una vegada, de les fórmules utilitzades a la universitat francesa.²⁶

Finalment convé precisar que malgrat que l'organització universitària

proposada es trobava molt lluny de les preocupacions actuals, el Congrés marcava un camí que tindria, a la llarga, conseqüències en el model a seguir. Als participants al Congrés i al moviment catalanista de renovació se'ls presentaven tres possibles models: el germànic, el francès o napoleònic i l'anglosaxó; d'aquest darrer es tenien en compte algunes qüestions puntuals, però no adquiriria una certa importància fins més tard, a partir, més o menys, del Segon Congrés Universitari Català del 1918.²⁷

Respecte als altres dos, el francès, eix central de la reforma escolar espanyola, era rebutjat, com és lògic, de dalt a baix, tot i l'interès envers algunes experiències del país veí. En

---

voler rebaixar-se a treballar amb totes les potències del cos i de l'ànima, embrutant-se les mans, si convé, i ensenyant les coses pràctiques i treballant. Un amic meu de molt bon sentit deia en una ocasió que nosaltres no aniríem bé fins que els professors fossin muts; hi ha molta veritat enmig de la hipèrbole dins d'aquest pensament», *Primer Congrés Universitari Català*. 1903, p. 45.

24. Diverses vegades els estudiants s'havien queixat de les deficiències de la universitat. Especialment significativa fou la rèplica al ministre Antonio García Alix que afirmava que els senyorets estudiaven una carrera per esport. P. UMBERT (alumne de la Facultat de Medicina), «En propia defensa», *Universitat catalana*, gener 1901, p. 42-43.

25. Domènech i Muntaner ja havia manifestat anteriorment aquesta necessitat. Vegeu nota 12.

26. Ja abans del Congrés hi ha moltes referències a aquesta qüestió. Convé recordar que Rodríguez Méndez fou un gran impulsor de la *Extensión Universitaria*, evidentment en castellà, a la Universitat de Barcelona.

27. *Els congressos universitaris catalans: Catalanització i autonomia de la universitat*, p. 75-125. Sobre aquesta qüestió concreta, podeu veure: J. MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, «Universidad-Sociedad en el marco del Segon Congrés Universitari Català 1917-1919». *Higher Education and Society historical perspectives. 7th International Standing Conference for the History of Education*, vol. II, Salamanca, 1985, p. 481-494; R. TORRENTS, «Orígens i característiques de la idea de la universitat catalana» (no tinc constància de la publicació d'aquest treball).

canvi, els congressistes veien amb bons ulls les universitats centreeuropees, les quals, al marge de la seva formalitat científica, podien representar un model per transformar l'arcaica i inoperant maquinària de la universitat espanyola, refractària, a més, a les manifestacions de la nostra cultura.²⁸

Quant a la 2a secció, sobre l'autonomia universitària, calia, segons el president de la Comissió Organitzadora, que la universitat, deslligada de les traves centralistes, educés a la moderna i a la catalana, és a dir, fomentant la nostra pròpia personalitat i el nostre caràcter.

L'autonomia universitària, la trobem, a més, en pràcticament tots els temes de la 1a secció, en què s'insisteix sobretot en la necessitat de l'autonomia en la gestió acadèmica i econòmica. D'altra banda, quant a les concepcions autonòmiques, hom feia referència als trets diferencials en relació amb les altres universitats de l'Estat.

Però si l'opinió és unànime en reconèixer la necessitat de separar la universitat del centre, divergeix quan se tracta de fixar l'alcanç d'aïtal isola-

ment i així mentre uns se contenten amb una moderada descentralització, altres aspiren a una ben complerta autonomia.²⁹

Per entendre aquestes diferències, cal comparar les actes de les discussions d'aquest Congrés amb les que es desenvoluparen en les *Semanas Universitarias* de València i Barcelona del 1902 i del 1905 respectivament, organitzades pels catedràtics, interessats en major o menor grau, per l'autonomia universitària. Els primers es referien a una futura universitat catalana encara molt poc definida i els altres a la universitat de l'Estat, sense posar en dubte a les essències de la universitat liberal espanyola.

Seguint les Bases de Manresa, la llengua oficial de la universitat havia de ser la catalana, i natiu o resident als territoris de parla catalana el personal docent i administratiu, tot i que tant pel que fa a la llengua com a la residència, quedava molt clar que hi podien haver excepcions si les necessitats ho requerien.³⁰

Per tancar els temes de la 2a secció voldria referir-me a la ponència específica «L'extensió de les ensenyances especulatives», a càrrec del jove Euge-

28. *Primer Congrés Universitari Català*. 1903, p. 121-122.

29. *Primer Congrés Universitari Català*. 1903, p. 6.

30. *Primer Congrés Universitari Català*. 1903, p. 172.

ni d'Ors,³¹ si més no perquè ens ajuda a comprendre la trajectòria vital d'aquest personatge cabdal de la política cultural i educativa del país, especialment en els primers temps de la Mancomunitat.

D'Ors, tot i admetre que s'havien fet alguns avenços en el camí vers la llibertat política, creia que només estàvem a la meitat del camí emprès. Per tal de provocar una reacció, ens dibuixava una societat catalana «migrada d'ideals, estreta d'horitzons, utilitària a la menuda», que necessitava amb urgència l'aplicació d'un experiment de redreçament en el camp de les ensenyances especulatives; al seu entendre, la regeneració només seria possible si la inspiració, que ens havia mogut, fos fecundada pel pensament i la voluntat reflexiva, imprescindibles per assolir una sòlida i real llibertat. Tot estava per crear: no hi havia universitat ni ambient intel·lectual; atès, doncs, que de cop i volta era més factible crear una universitat que no pas un ambient, pensava que la cultura filosòfica, aleshores inexistente, podia iniciar-se a través dels estudis uni-

versitaris que havien d'imbuir-se, segons el ponent, de la gènesi i evolució de la reforma universitària alemanya.

Al'hora de la veritat, l'únic fruit visible del Congrés fou la creació dels Estudis Universitaris Catalans, malgrat que no podem oblidar com a precedent, l'establiment a la Universitat de Barcelona, el 1896, de les càtedres lliures de Història de la Literatura Catalana y Provenzal i de Derecho Catalán quan era rector Manuel Duran i Bas.³²

El Congrés, independentment dels temes tractats en les dues seccions, havia proposat la creació de càtedres de Dret Civil Català, Literatura Catalana i Història de Catalunya a la Universitat de Barcelona, però si aquesta no ho feia s'havien d'establir càtedres amb caràcter lliure, amb la col·laboració de personalitats, estaments i corporacions que volguessin prestar el seu concurs.³³

En aquest sentit, el Congrés va crear una taula composta pels doctors Josep Bertran i Musitu, Antoni Borrell i Soler i Carles Francisco i Maymó, promotor del projecte, i designà com

31. Eugeni d'Ors era un jove estudiant de dret que aleshores tenia 23 anys.

32. C. FRANCISCO I MAYMÓ, «Com nasqueren els Estudis Universitaris Catalans», *Estudis Universitaris Catalans* (Barcelona) (gener-febrer 1907), p. 35; J. VICENS I VIVES i M. LLORENS, *Història de Catalunya. Biografies catalanes*, vol. 11: *Industrials i polítics del segle XIX*, 3a ed., Barcelona, 1980, p. 406-407, 1a ed., 1958. (El doctor Manuel Duran i Bas fou rector de la Universitat de Barcelona entre 1896 i 1899.)

33. Vegeu: *Primer Congrés Universitari Català*. 1903, p. 135.

a presidents honoraris els doctors Manuel Duran i Bas, president de la Reial Acadèmia de Bones Lletres, Joan de D. Trias i Giró, president de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació, i Ramon d'Abadal i Calderó, president de l'Ateneu Barcelonès.³⁴

El 25 de maig de 1903 els Estudis Universitaris Catalans quedaven constituïts com a associació amb plena personalitat jurídica i el 16 d'octubre d'aquest mateix any s'inauguraven les càtedres de Dret Civil Català i d'Història de Catalunya, a les quals en seguien d'altres.³⁵

A empentes i rodolons, enmig de tota mena d'entrebancs externs i interns, es començava a concretar el Projecte d'Universitat Catalana, a cavall del romanticisme modernista i el classicisme noucentista, idea que aniria fent via, sense arribar a assolir, almenys fins avui, la completa plenitud dels seus objectius.

Els homes del Primer Congrés Universitari Català, d'acord amb l'esperit de l'època, les dones no estaven integrades al món universitari, reflectien les ambicions i contradiccions del ca-

talanisme polític de principis del segle xx i posaven sobre la taula la problemàtica universitària del moment, formulant un corpus més divers que no pas original.

Al marge de l'establiment, però, dels Estudis Universitaris Catalans, hi ha diverses qüestions que convé tenir en compte a l'hora de valorar l'abast real del Congrés de 1903:

En primer lloc, cal insistir en la poca viabilitat del Projecte, atesa la situació política espanyola i la manca d'un programa de finançament econòmic, crítiques que cal matisar, ja que els objectius expressats en la presentació del Congrés pel doctor Hermenegild Puig i Sais i Jaume Algarra i Postius, president i secretari respectivament de la Comissió Organitzadora, s'encaminaven més que res a crear una atmosfera capaç de remoure l'opinió, perquè un dia la universitat catalana autònoma o lliure esdevingués un fet, idea refermada pels mateixos organitzadors al valorar el Congrés, ja que es referien a l'èxit polític i deixaven de banda les qüestions acadèmiques.³⁶

34. Vegeu: C. FRANCISCO I MAYMÓ, «Com nasqueren els Estudis Universitaris Catalans», *Estudis Universitaris Catalans*, p. 36.

35. Vegeu: C. FRANCISCO I MAYMÓ, «Com nasqueren els Estudis Universitaris Catalans», *Estudis Universitaris Catalans*, p. 36.

36. Dels estudiants que participaren activament en el Congrés, a més d'Eugeni d'Ors, val la pena recordar: Jaume Algarra i Postius, Joan Casanovas i Degollada, Ramon Coll i Rodés, Josep Maluquer i Nicolau, Joan Puig Sureda, Joan Vallès i Pujals, Emili Vallès i Vidal, etc.

En segon lloc, cal remarcar que hom donava un primer pas cap a la normalització del front cultural i científic català que rebria un gran impuls en la celebració, el 1906, del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, així com també la convocatòria, el 1917-1918, del Segon Congrés Universitari Català, prelude de la Universitat Autònoma del període republicà.

Probablement el fet més cabdal fou la decisiva participació en l'organització i la gestació del Congrés de la joventut universitària, així com també de la seva presència en les ponències i deliberacions d'aquesta assemblea, amb la particularitat que molts d'aquests joves esdevindran, temps a venir, figures cabdals del nostre món científic i cultural.³⁷

Ja com a cloenda, voldria esmentar un paràgraf d'un article de Joan Bardina publicat a *La Veu de Catalunya*, pocs dies després de la celebració de l'esdeveniment que avui recordem, on a més de criticar, en part, els resultats de la part científica de l'assemblea, afirmava:

37. Vegeu especialment: *La Veu de Catalunya*, 9-10 de febrer de 1903. Altrament, val la pena precisar que els contraris a la Lliga Regionalista foren molt crítics amb el Congrés.

38. J. BARDINA, «Després del Congrés Escolar», *La Veu de Catalunya* (9-10 febrer 1903). Aquest pedagog havia escrit pocs dies abans un altre article: «Abans del Congrés Escolar», *La Veu de Catalunya* (25-26 gener 1903).

I ja que amb tanta imparcialitat havem notat els defectes, ja podem amb més autoritat tractar de la part autonomista del Congrés, de la part patriòtica, de la part externa i pertanyent al camp polític, que és allà on nostres enemics polítics volien veure renyines i fracassos i és allà on hi hagut harmonia absoluta i èxits grandiosos. Aquet Congrés Escolar és un nou motiu d'esperança per a Catalunya, una advertència per als governs i una lliçó per als enemics del catalanisme. Aquets són els fruits innegables del Congrés, prescindint de la creació probable de càtedres de Dret i Història Catalana [...]³⁸

Hauran de transcórrer uns quinze anys perquè arran del Segon Congrés Universitari Català, l'autonomia universitària constitueixi novament un dels centres de les preocupacions ciutadanes, i quinze anys més perquè l'1 de juny de 1933, durant la República, s'atorgui a la Universitat de Barcelona l'autonomia sol·licitada, però tot això pertany a una altra història.

